

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIGA INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA
INTERFAOL METODLARNI QO'LLASHDA ZAMONAVIY METODLARNIG O'RNI

Qiyomov Yusuf To'xtasin o'g'li

Xalqaro Innovatsion Universiteti

Iqtisodiyot va aniq fanlar kafedrasi mudiri

Japporova Nigora Usmonovna

talaba

Qayumov Firdavs

talaba

Annotatsiya: *O'zbekistonda ta'lim-tarbiya sohasini isloh qilish, pedagoglarning metodik mahoratini oshirish, innovatsion jarayonlarni pedagogik tizimga bog'lash, pedagogik tizimga ta'sir etish, Innovatsion, interfaol ta'lim o'qituvchi va o'quvchiga doimiy ijodiy izlanish, uzluksiz o'z shaxsini rivojlantirish to'g'risida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim-tarbiya, mutaxassis, kadr, innovatsiya, g'oya.*

O'zbekistonda ta'lim-tarbiya sohasini isloh qilish maqsadida «Ta'lim-tarbiya to'g'risida»gi qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” ning amaldagi holati muhim ahamiyat kasb etmoqda. Prezidentimiz I.A. Karimov bu muammo ilmiy - nazariy va amaliy nuqtai nazardan asoslab, o'quv-tarbiya jarayonini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, boshqarish, maqsadga erishish samaradorlikni oshirishning muhim omili deb hisobladi.

Respublikamizda olib borilayotgan ta'lim-tarbiya islohotlari, mutaxassis kadrlar salohiyotini oshirishga qaratilgan bo'lib, oliy o'quv yurtlarida pedagoglarning metodik mahoratini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qituvchilarimiz bu vaziyatdan chiqishda ularni o'z faoliyatiga tanqidiy yondashib, psixologik jixatdan qayta ko'rib chiqib, ularni yangi sharoitda bolalarga samimiy munosabatda bo'lish, ularni rivojlantirishda shaxsiy yondashuv, hamkorlik, hamijodkorlik, individuallashtirish asosida, ularni ta'lim - tarbiya jarayoniga motivatsiya hosil qilish orqali ta'lim jarayonida faol ishtirokini ta'minlashga barcha kuchlarini va e'tiborlarini qaratishni talab etadi.

Agar o'qituvchi o'zining faoliyatni kuzatib borsa, tahlil qilsa, o'ziga baho bera olsa, o'z faoliyatiga tuzatishlar, yangiliklar kirita olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu sababli ham respublikamizda interfaol metodlarni o'quv jarayoniga qo'llash keng joriy etilmog'i kerak. Bu o'z navbatida o'quv jarayonini insonparvarlashtirish, demokratiyalashtirish, liberilizatsiyalashni tashkil etishni taqozo etmoqda. Qisqa qilib aytganda, o'quv jarayoni markazida o'quvchi shaxsi, uning extiyoji bo'lmog'i lozim. O'quv jarayoni uning hoxish, istagiga qaratilgan, yo'naltirilgan bo'lmog'i talab etiladi. SHaxsga qaratilgan ta'lim o'quvchini o'quv – biluv faoliyatini tashkil etishning

harakatlantiruvchi, qiziqish, extiyojini, hoxish, istaklarini ro'yobga chiqaruvchi kuch bo'lib xizmat qiladi. **Innovatsiya:**

- Yangilanish, o'zgarish;
- Biror – bir yangilikni kiritish;
- Yangilikni o'zlashtirish jarayoni.

Innovatsiya– (inglizcha Innovation – yangilik kiritish) – tizim ichki tuzilishini o'zgartirish, amaliyot va nazariyaning muhim qismi. Innovatsion jarayonning mazmuniy tomonini o'z ichiga oladi (ilmiy g'oyalar va ularning texnologiyalarini amaliyotga kiritish).

Demak, faqatgina innovatsion jarayonlarni pedagogik tizimga bog'lash yoki kiritish orqaligina ta'limda yuqori darajalarga erishish mumkin. Bunda yangiliklarni sekinlik bilan, bosqichma – bosqich kiritish, uni qanchalik foyda keltirishini atroflicha o'ylab, o'lchab amalga kiritish maqsadga muvofiqdir. Innovatsiyalarni pala – partish, tartibsiz, oldindan natija olishni mo'ljallamay amalga oshirish zarar keltirishi ham mumkin.

Zero, innovatsiya chuqurroq bilim olish, o'rganish, o'zlashtirish, keng hajmdagi bilimlarni olishga qaratilmog'i yaxshi natijalar berishi mumkin

Bular doimiy pedagogik muammo bo'lib kelayotgan: o'quv – tarbiyaviy faoliyat motivatsiyasini oshirish, dars jarayonlarida o'quv materialni hajmini oshirish, o'quv jarayonini jadallashtirish, vaqtni tejash, ko'proq ilg'or metodlardan foydalanish, o'quv – tarbiyaviy ishlarda interfaol usullardan foydalanish, ilg'or texnologiyalarni qo'llash, axborot – kommunikatsion texnologiyalarni joriy qilishdan iborat. Yuqori natijalar beradigan yangi g'oyalar, yangi nazariy bilimlar beruvchi, insonni rivojlanishiga olib keluvchi, tom ma'nodagi innovatsiyalarni yaratish, izlash, joriy etish talab etiladi. Ko'plab umumiy va xususiy loyihalarni tahlil etib, pedagogik nazariya va amaliyotga tadbiq etilish xususiyat va holatlarini o'rganish asosida umum pedagogik innovatsiyalarni shunday ko'rinishda bo'lishini belgilash mumkin:

- Juda yangi bo'lmasada, doimiy faol bo'lgan, o'zining g'oyasi – ahamiyati jixatdan eskirmagan, o'quv – tarbiya jarayoni texnologiyalarini, o'quv jarayonini optimallashtirish nazariyasi va amaliyotini;

- Gumannistik pedagogika va uning nazariy va amaliy jihatlari texnologiyalarini;
- Pedagogik tizim jarayonidagi boshqaruvlarni yangi g'oya, yondashuvlar asosida tashkil etilishi;

- Yangi g'oyalarga asoslangan texnologiyalar, axborot vositalari va ommaviy kommunikatsiyalarga suyanish kabilar kiradi.

Innovatsiyani (yangiliklarni) bosh va asosiy yo'nalishlari qilib pedagogik sistemadagi:

- Pedagogik sistemaning bir butunligiga;
- O'quv muassasalari;
- Pedagogik nazariya;

- O'qituvchi;
- Ta'lim oluvchilar;
- Pedagogik texnologiya;
- Mazmun;
- SHakl, metod, vosita;
- Boshqaruv;
- Maqsad va natijalarni ko'rsatib o'tish mumkin.

CHuqur o'zgarishlarni amalga oshirish orqali pedagogik tizimga ta'sir etish asosida innovatsiyani amaliyotga joriy qilish mumkin.

Rus olimi YU.K.Bobanskiyning keyingi 10 yilliklar orasida fanda yangi va muhim yo'nalish bo'lib, innovatsion jarayon va novatsiyalar nazariyasi paydo bo'ldi, deydi. Bu nazariya o'qituvchining bevosita mehnat faoliyatiga bog'liqdir.

O'quv – tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishning yana bir yo'li o'quv jarayonini **insonparvarlashtirishdir**.

Darsni insonparvarlashtirish:

- Hamkorlik;
- O'quvchiga g'amxo'rlik;
- O'quvchini hurmat qilish;
- E'zozlash;
- Kechirimli bo'lish;
- O'z – o'zini rivojlantirishga muhit yaratish;
- Psixologik sog'lom muhit yaratish;
- Ijodiy muhit;
- Do'stona munosabatda ish yuritish;
- O'quvchini extiyoji, qiziqishi, shaxsiy fazilati, iqtidorini, ichki imkoniyatlarini

ishga solish.

Umuman o'quv jarayonida pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish, demokratlashtirish, liberizatsiya etishni.

- O'zining shaxsiy – kasbiy sifatlari va fazilatlarini tahlil qilishi, bu boradagi kamchiliklarni aniqlashi va ularga barham berish yo'llarini izlashi;

- Pedagogik jarayonda do'stona, samimiy muhit, hamkorlik, hamijodkorlik va g'amxo'rlik vaziyatda ish faoliyatini olib borish;

- O'quvchi, talaba shaxsini xurmat qilish va e'zozlash yo'llarni egallashi, o'qitish jarayonida ijodiy va qulay ijtimoiy – psixologik muhitni yaratish ko'nikma va malakalarini egallagan bo'lishi;

- O'quvchilarni rag'batlantirish va uni yangi metodlarini qo'llash ko'nikmalarini;

- O'zining pedagogik va o'quvchilarning bilish faoliyatidagi kamchiliklarga barham berishning samarali usullarini egallagan bo'lishi kerak.

Albatta, yuqoridagi ishlarni amalga oshirish ta'lim sifati va samaradorligi oshirishni kafolatlaydi. Buning uchun o'qituvchilarning bilimlarini va pedagogik

mahoratlarini takomillashtirib borishlari doimiy, uzluksiz holda olib borilishi talab etiladi. Innovatsion faoliyatda ish yuritish uchun yuksak madaniy – insonparvarlik asosida ta`limga yondashishi talab etiladi. Insonparvarlik pedagogikasi shaxs va uni rivojlanishiga qaratilgandir. Uning belgilari: ma`lumotlarni egallab olish va ma`lum doiradagi mahorat va ko`nikmalar hosil qilish uchun texnik, jismoniy, aqliy rivojlanishiga diqqatni qaratilishidir. Mustaqil fikrlovchi va harakat qiluvchi shaxsni shakllantirishga qaratilgan kuchlarni to`plash, har qanday hayotiy va o`quv vaziyatlarda asoslangan qarorlarni tanlay olib, qaror qabul qila olishdir. O`quv jarayonini qayta qurish va yo`naltirishga zaruriy tashkiliy sharoitlarni yaratish.

O`quv jarayonini insonparvarlashtirish yondashuvi asosida haqiqiy insoniy munosabatlarni o`rnatish orqali avtoritar pedagogikadan voz kechib borish demakdir. SHaxsga shunday muhit, sharoit yaratish kerakki, u yuqori sifatli bilim, ko`nikma, malaka olsin va ma`naviy – ma`rifiy, tarbiyaviy ishlarga befarq qolmasligi kerak. Insonparvar pedagogika maktabni o`quvchiga moslashuvi, qulay sharoit, ijodiy muhit yaratib, “psixologik himoya” bilan ta`minlashni talab etadi. Insonparvarlik maktabi amaliyotini innovatsion faoliyatning aniq uslublarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ular:

1. O`quv – tarbiya jarayonini differentsiyalash;
2. O`quv – tarbiya jarayonlarini har bir shaxs xislat – qobiliyatlariga qarab muvofiqlashtirish;
3. Har bir tarbiyalanuvchini uning qiziqishini rivojlantirish uchun kerakli sharoitlarni yaratib berish;
4. Gotogen sinf, sinflar va shunga o`xshashlarni tashkil etish;
5. O`quv – tarbiya faoliyatni qulayligi;
6. Psixologik xavfsizlik, o`quvchilarni himoyalash;
7. O`quvchilarning kuchiga va imkoniyatlarga ishonish;
8. O`quvchini qanday bo`lsa, shunday qabul qilish;
9. Ta`lim – tarbiya muvaffaqiyatini ta`minlash;
10. Maktab yo`nalishini maqsadga qarab o`zgartirish;
11. Insonparvarlik ta`limini kuchaytirish.

Innovatsion, interfaol ta`lim o`qituvchi va o`quvchiga doimiy ijodiy izlanish, uzluksiz o`z shaxsini rivojlantirish, takomillashtirish imkonini beradi. Yuqorida aytganimizdek, o`quvchi shaxsiga, uning qiziqish, hoxish, istagiga, extiyojiga qaratilmog`i kerak. YA`ni ta`limni individuallashtirishga qaratilmog`i talab etiladi. Endi ta`limni individuallashtirish deganda nimani tushunish kerak? degan savolga javob beraylik. Demak, ta`lim – tarbiya sifati va samaradorligi o`quvchining ta`lim mazmunini o`zlashtirishga yo`naltirilgan mustaqil mutoala bilan samarali shug`ullanishi, mustaqil fikr yuritishi va tafakkur faoliyati bilan bog`liq. Interfaol metodlarda dars jarayonini olib borishda o`quvchilarda quyidagi xususiyatlarning rivojlanishini ko`rsatish mumkin: O`quvchi o`qitilibgina qolmay, mustaqil o`qish,

o'rganish, ishlashga, o'zlashtirishga o'rgatiladi. O'quvchilarni mustaqil ravishda tahlil qilish orqali o'zlashtirishga, ijodiy mulohaza yuritishga, shaxsiy xulosalar asosida erkin fikr yuritishga o'rgatiladi. Bizga yot fikrlarga qarshi fikr yurita olish, o'z nuqtai nazarini himoya eta olish ko'nikmalari shakllantiriladi. O'quvchiga bilimlar tayyor holda berilmasdan, bilimlarni darsliklardan, axborot – resurs markazlaridan, internetdan, turli boshqa manbalardan izlash, topish, qayta ishlash orqali ijodiy mushohada yuritish imkoniyati yaratiladi. O'quvchining darsliklar bilan ishlash, o'qish, o'rganish, konspekt yozish, qo'shimcha adabiyotlar va manbalardan foydalanib, mustaqil o'zlashtirish ko'nikmalarini egallashga o'rgatiladi. Sinfdagi barcha o'quvchilarni o'z qobiliyatlari darajasida o'zlashtirishlari kafolatlanadi. O'quvchining o'zlashtirganligini, olgan bilimlarini kundalik hayotda, amaliy faoliyatda foydalana olish ko'nikma va malakalari bilan belgilanadi. O'qituvchi - o'quvchilar interfaol metodlar asosida ishlashni o'rganib, uni o'z o'quv - biluv faoliyatlariga olib kira olsalar, barcha o'quvchilar deyarli bir xil natijalarga erishadilar. Interfaol metodda dars jarayoni tashkil etilganda:

- O'quvchilarning o'zaro faolligi oshadi, hamkorlik, hamijodkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllanadi.

- O'quv reja, dastur, ta'lim mazmuni, darslik, standart, me'yor, qo'llanmalar bilan ishlash malakalari shakllanadi.

- Ta'lim mazmunini, matnini mustaqil mutoala qilish, ishlash, o'zlashtirish kundalik shaxsiy ishlariga aylanadi.

- O'quvchi erkin fikr bildirish, o'z fikrini himoya qilish, isbotlay olish, tasdiqlay olishga odatlanadi.

- Eng muhimi o'quv jarayonida didaktiv motivlar vujudga keladi. YA'ni o'quvchining extiyoji, hoxish, istagi qondiriladi, dars qiziqarli kechayotganligi sababli, vaqt o'tayotganini bilmay qoladi. O'quv – biluv jarayonida o'quvchining shaxsiy manfaatdorligi oshadi. Bu holat o'quvchini o'quv maqsadlariga intilishi va erishishida yuqori bosqichga ko'taradi.

Darslarni interfaol metodlarda tashkil etishning afzalliklari.

- O'qitish mazmunini yaxshi o'zlashtirishga olib keladi.

- O'z vaqtida o'quvchi – o'qituvchi – o'quvchilar orasida ta'limiy aloqalar o'rnatiladi.

O'qitish usullari ta'lim jarayonida turli xil ko'rinishlarda kechadi (yakka, juft, guruh, katta guruh). O'quv jarayoni o'qish extiyojini qondirish bilan yuqori motivatsiyaga ega bo'ladi. O'zaro axborot berish, olish, qayta ishlash orqali o'quv materiali yaxshi esda qoladi. O'quv jarayonida o'quvchining o'zi o'ziga baho berishi, tanqidiy qarashi rivojlanadi. O'quvchi uchun dars qiziqarli o'qitilayotgan predmet mazmuniga aylanadi. O'qish jarayoniga ijodiy yondashuv, ijobiy fikr namoyon bo'ladi. Har bir o'quvchining o'zi mustaqil fikr yurita olishiga, izlanishga, mushohada qilishga olib keladi. Interfaol usulda o'tilgan darslarda o'quvchi faqat ta'lim mazmunini o'zlashtiribgina qolmay, balki o'zining tanqidiy va mantiqiy fikrlarini ham

rivojlantiradi.

Xulosa shuki, bunday sharoitda o'qituvchi yuksak rivojlangan fikrlash qobiliyatiga, muammolar bo'yicha chuqur mushohoda yuritishga, muammolarni o'z vaqtida echa oladigan qobiliyatga ega bo'lishi kerak. Interfaol metodlarda darsni tashkil etishda o'quvchi shaxsini rivojlantirish o'zi – o'ziga zamin yaratishdan boshlanishi kerak. Ya'ni o'quvchining:

- O'zi mustaqil mutoala qilishi, o'qishi asosida bilim olishi;
- O'zini – o'zi anglab etishga, anglab tarbiya topishga;
- O'z kuchi va imkoniyatlariga ishonch bilan qarashga;
- O'quv mehnatiga mas'uliyat xissi bilan qarashga;
- O'z faoliyatini mustaqil tashkil eta olishi, har bir daqiqani g'animat bilishga;
- O'quv mehnatiga o'zida hoxish, istak uyg'ota olishga;
- Har qanday vaziyatda faollik ko'rsata olishga;
- Ayniqsa, hozirgi tezkor axborot manbalaridan unumli foydalana olishni asosiy va bosh maqsad qilib olishga o'rganmog'i zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.A.Karimov “O'zbekiston mustaqillika erishish ostonasida” T.: O'zbekiston 2011-yil.
2. I.A.Karimov Jamiyatimiz mafkurasi xalhni xalh, millatni millat etsin. Respublika Prezidenti I.A.Karimovning “Tafakkur” jurnali bosh muharririning savollariga bergan javoblari. Tafakkur j., 1998
3. I.A.Karimov Barkamol avlod orzusi. T.: SHarq nashriyot-matbaa kontserni, 1999..
4. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi qonuni. Barkamol avlod – O'zbekiston tarahhiyotining poydevori T.: SHarq nashriyot-matbaa kontserni, 1997. – 20 - 29 b.
5. O'.Q.Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiyalarning tanqidiy asoslari. –T.: Fan, 2006.
6. Davletshin M.R. Interfaol maktab o'qituvchisining psixologiyasi. T.: O'zbekiston, 1999. - 29 b.
7. Internet ma'lumotlari